

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De trinitate

Augustinus, Aurelius

[Freiburg im Breisgau], 1494

[Liber V]

[urn:nbn:de:bsz:31-313432](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-313432)

Liber

ministeriū pagende significationis: sic oportuisse de^o iudicauit: an aliqd aliud intelligendū sit: inuenire difficile ē: et temere affirmare nō expedit. Quō tñ ista sine rōnali vel intellectuāli creatura potuerūt fieri: non video. Regs adhuc loc^o ē explicare: cur ita sentiam q̄tū vires dñs dederit. Prius em̄ sūt discutienda et refellēda hereticorū argumēta: q̄ non ex diuinis libris: sed ex rationib^o suis p̄ferūt quib^o se vehemēter cogere arbitrant̄ testio nia sc̄pturarū q̄ de p̄re et filio et sp̄sctō sūt: ita eē intelligēda vt ip̄i volūt. Nūc aut̄ nō iō mīnōre filii q̄ missus ē a p̄re: nec ideo minores sp̄sctū q̄ et p̄r eū misit et fili^o: sufficiēter q̄tū arbitro: demonstratū ē. Siue em̄ p̄pter visibilit̄ creaturā: siue poti^o p̄pter p̄ncipiū cōmēdationē: nō p̄pter ineq̄litate vel imparitate vel dissimilitudinē substantie in sc̄pturis hec posita intelligunt̄: q̄ etiā si voluisset de^o p̄r p̄ subiectā creaturā visibiliter appere: absurdissime tñ aut a filio quē genuit: aut sp̄sctō q̄ de illo p̄cedit: missus diceret̄. Iste igit̄ sit huius voluminis mod^o: deinceps in ceteris adiuuante dño: illa hereticorū verfutissima argumēta qualia sint: et quē admodum redarguantur videbimus.

Explicit liber quartus

Incipiūt capitula libri quinti

- i **Q**uod modeste ac sobrie debz hō cui etiā sue mentis natura explicabilis est de dei substantia cogitare.
- ii **D**e incommutabili eēntia qd sol^o dñs ē
- iii **L**ōtra arrianorū argumētationē an i deo vni geniti et geniti appellatō substantiarū indicet diuersitatem
- iiii **D**e accidentib^o: siue sepabilib^o: siue inseparabilib^o q̄ in deo: quia mutabilis non est: eē nō possunt.
- v **Q**ue in deo ad aliqd dicunt̄: nō fm̄ substantiā dici: nec tñ esse accidētia: sed relatiua incommutabilia
- vi **A**n i genit^o qd p̄r d̄r: possit inf̄ illa accipi q̄ ad seipm̄ et subalīr dicuntur.
- vii **Q**uid in quibusq̄ locutionib^o valeat negatiua p̄ricula q̄ aliqd non qd sit sed quid nō sit ostēdit.
- viii **Q**uod in trinitate deitatis quicqd ad se dicit̄: vna queq̄ p̄sona indifferens atq̄ cōmune sit: et vnā significet atq̄ eandem substantiam.
- ix **Q**ua necessitate tres p̄sone in trinitate dicuntur.

- x **D**e dā magnitudine cui^o p̄ncipatiōe magna sunt: quecūq̄ sunt magna.
- xi **R**elatiue non substantiāliter dici quicqd vel pater: aut filius: aut sp̄sctus p̄prie nominat̄.
- xii **D**e relatiuis que referri ad inuicem nequeunt: cū tamē relatiua sint
- xiii **T**rinitatē deū nō tria p̄ncipia: s̄ vnū esse p̄ncipiū: q̄ et pater: et filius: et spiritus sanct^o: vnus creator ē: sicut vnus deus est.
- xiiii **Q**uod in trinitate t̄p̄ ad filiū p̄ncipiū sit: et pater et filius ad sp̄sctum.
- xv **Q**uod in sp̄sctō etia^z anteq̄ dare^r possit doni nomē intelligi: vt ei semper nō aliō fuerit donū eē q̄ ipm̄ eē
- xvi **D**e appellatiōib^o relatiuis: q̄ non ad deū: sed ad creaturā referenda sūt: quā deo nihil accidit

Incipit liber quintus.

Quod modeste ac sobrie debet hō cui etiā sue mentis natura inexplicabilis ē: de dei substantia cogitare

Ca. I

Inciā exordiens ea dicere q̄ dici vt cogitant̄ v̄l ab homie aliq̄ v̄l certe a nob nō oīno possunt: q̄uis et ipa n̄ra cogitatō cū de dei trinitate cogitam^o:

Lōge se illi de quo cogitat: imparē sentiat: neq̄ vt eē capiat: s̄ vt sc̄ptū ē: etiā a tātis quā- tus paul^o ap̄ls b̄ erat: p̄ speculū et i enigmate videat̄. Prīmū ab ipō dño n̄o de q̄ sp̄ cogitare debem^o: et de q̄ digne cogitare nō possum^o cui laudādo reddenda est om̄i t̄p̄e b̄dictio: et cui enūciādo nulla cōpetit dicitio: et adiutorii ad intelligēda atq̄ explicāda q̄ intendo: veniā p̄co: sicubi offendo. Adhemo: sum em̄: nō solū volūtatis: verū etiā infirmitatis mee. Ab his etiā q̄ ista lecturi sunt: vt ignoscāt p̄to: vbi me magis voluisse q̄ potuisse dicere aduerterint: qd vel ip̄i meli^o intelligūt: v̄l p̄pter mei eloquiū difficultatē nō intelligūt: sicut ego eis ignosco vbi p̄pter suā tarditatē intelligere nō p̄nt. Facili^o em̄ nobis inuicē ignoscim^o: si nouerim^o: aut certe credēdo firmū tenuerim^o: ea q̄ de natura incommutabili et inuisibili: sūmeq̄ viuēte ac sibi sufficēte dicunt̄ non ex cōsuetudine visibilitū atq̄ mutabilitū et mortaliū vel egenarū rerū esse merenda. Sed cū in his etiā q̄ nostris cōpalibus adiacent sensib^o: vel q̄ nos ip̄i in interiorē hōmine sumus: sciētia cōmp̄hendendis labore

Quintus

mus nec sufficimus: nō tñ impudēter in illa
q̄ supra sūt diuina & ineffabilia: pietas fidelis
ardescit: nō quā suaz viriū inflat arrogātia:
s̄ quā gr̄a ip̄i creatoris & saluatoris inflāmat.
Nā q̄ intellectu deū capit hō: qui ip̄m intelle-
ctū suū q̄ eū vult cape nō dū capit. Si aut̄ hūc
iā capit attēdat diligēter nihil eo eē i sua na-
tura melius & videat vtrū ibi videat illa line-
amēta formaz: nitores color: spaciosa grādi-
tate: p̄tū distantia: molis distēnsionē: aliq̄s p-
locor̄ interualla mōtiones: v̄l qd̄ eiusmodi.
Nihil certe istor̄ inuenim⁹ in eo: q̄ in natura
nra nihil meli⁹ inuenim⁹. i. in nro intellectu
quo sapiam capim⁹ q̄tū capaces sum⁹. Qd̄
ergo nō inuenim⁹ in meliore nro nō dēm⁹ in
illo q̄rere: qd̄ longe meli⁹ a meliore nro: vt
sic intelligam⁹ deū si possum⁹: q̄tū possum⁹
sine q̄litate bonū: sine q̄litate magnū: sine
indigētia creatorē: sine situ p̄stem: sine habi-
tu oīa p̄inentē: sine loco vbiq; totū: sine tpe
sempit̄nū: sine vllā sui mutatiōe mutabilia fa-
cientē: nihilq; patientē. Quisq; deū ita cogi-
tat: & si nō dū p̄t oīmodo iuenire qd̄ sit: pie-
cū cauet q̄tū p̄r aliqd̄ d̄ eo sentire qd̄ nō sit.

De incommutabili essentia quod solus deus
est.

Capitulum II

St tñ sine dubitatione suba: vel si
e melius h̄ appellat̄ eēntia: quā greci
vllā vocāt. Sic em̄ ab eo qd̄ est sape

Exod-3 dicta s̄ sapia: & ab eo qd̄ s̄ scire dicta s̄ scia: ita
ab eo quod eē: dicta eē eēntia. Et q̄s magi ē:
q̄ ille q̄ dixit famulo suo moysi. Ego sum qui
sum: & dices filijs isrl̄: q̄ eē misit me ad vos. S̄
alie q̄ dicunt eēntie siue sube capiūt acciden-
tia: quibus in eis fiat vel magna vel quanta
cunq; mutatio. Deo aut̄ aliqd̄ eiusmodi ac-
cidere nō p̄t: & iō sola eē incommutabilis suba
vel eēntia q̄ de⁹ eē: cui p̄fecto ip̄m eē vñ essen-
tia noiata ē: maxie ac verissime cōpetit. Qd̄
em̄ mutat̄ nō fuit ip̄m eē: & qd̄ mutari p̄t eti-
am si nō mutet̄: p̄t qd̄ fuerat nō eē: ac p̄ illd̄
solū qd̄ nō tñ nō mutat̄: v̄t etiā mutari oī-
no non potest: sine scrupulo occurrit qd̄ ve-
rissime dicatur esse.

Contra arrianorū argumētationē: an i deo
vni geniti et geniti appellatio subarū indicet
diuersitatem.

Capitulum III

q̄ Tamob̄ vt iā etiā de his q̄ nec di-
cunt̄ vt cogitāt: nec cogitāt vt sūt-
rūdere incipiamus fidei nre aduer-

sarijs. Inter mltā q̄ arriani adūsus catholi-
cā fidē solēt disputare: h̄ sibi maxie callidissi-
mū machinam tū p̄ponere vident̄ cū dicūt.
Quicqd̄ de eo d̄: v̄l intelligit̄ nō fm accidēs

f̄ fm subam d̄. Quia p̄p̄ ingenitū eē p̄i fm
substantiā eē: & genitū eē filio fm subam est. Di-
uersū est aut̄ ingenitū eē: & genitū eē: diuer-
sa est q̄ suba p̄ris & filij. Quib⁹ r̄ndebim⁹. Si
qcqd̄ de deo dicat̄ fm subam d̄: q̄ quod d̄ icū Job-10
est. Ego & p̄ vnū sumus: fm subam dictū est
Vna eē igit̄ suba p̄ris et filij. Aut si hoc nō fm
subam dictū ē: dicat̄ q̄ aliqd̄ de deo nō fm sub-
stantiā: & iō iā nō cogimur fm subam intelli-
gere ingenitū & genitū. Itē dictum ē de filio. P̄b̄ 2
Nō rapinā arbitrat⁹ eē esse eqlis deo. Queri-
m⁹ fm qd̄ eqlis. Si ei nō fm subam d̄: eqlis:
admittit̄ vt dicat̄ aliqd̄ de deo: nō fm subaz
Admittat̄ q̄ nō fm subam dici: ingenitū & ge-
nitū. Qd̄ si p̄pterea nō admittit̄ qz oīa de
deo fm subam dici volunt: fm substantiā fili-
us est equalis patri.

De accidentibus siue sepabilibus: siue in
sepabilibus que in deo quia mutabilis nō est
esse non possunt.

Capitulum III

q̄ Accidēs aut̄ nō solet dici q̄ aliq̄ mu-
tatiōe ei⁹ rei cui accidit amitti p̄t.

Nā etsi quedā dicunt accidētia in se-
pabilia q̄ grece appellant̄ achorista: sic est plu-
me corui color niger: amittit̄ eū tñ nō qd̄ eē tā-
diu pluma ē: s̄ qz nō sp̄ eē pluma. Quapropter
ip̄a materies mutabilis: & ex eo q̄ definit eē il-
lud animal: vel illa pluma: totūq; illud corp⁹ in
terra n̄: rat: & vertit̄: amittit̄ vtiq; etiā illum
colorē. Fuis & accidēs qd̄ sepabile d̄: non se-
patione: s̄ mutatiōe amittat̄: sicut est capilli
hoim nigrigudo: qm̄ dū capilli sūt p̄r albes-
cere: sepabile accidēs d̄. S̄ diligēt̄ intue-
tib⁹ sagi appet: nō sepatione q̄ si emigrare ali-
qd̄ a capite dū canescit: vt nigrigudo inde cā-
dore succedēte discedat & aliq̄ ear: s̄ illā q̄lita-
tē coloris ibi vertit̄ atq; mutari. Nihil itaq; ac-
cidēs i deo: qz nihil mutabile aut amissibile.
Qd̄ si & illud dici accidēs placz: qd̄ licet non
amittat̄: minuit̄ tñ vel auget̄: sicut ē aie vita
nā & q̄ diu aia ē tā diu viuūt: & qz sp̄ aia ē: sp̄ vi-
uit. S̄ qz magi viuūt cū sapit̄: qz min⁹ cū desit̄
pit. Sit etiā h̄ aliq̄ mutatio: si vt desit̄ vita. sic
nec deest insipiētī sapia: s̄ vt min⁹ sit. Nec ta-
le aliqd̄ i deo sit: qz oīno incommutabilis ma-
ner. q̄ ob̄rē nihil in eo fm accidēs d̄: qz nihil
ei accidit: nec tñ oē qd̄ d̄: fm subam d̄. In re-
bus aut̄ creatis atq; mutabilibus qd̄ nō fm
subam d̄: restat vt fm accidēs dicat̄. Sia ei
accidūt eis: q̄ vel amitti p̄t vel minui: & ma-
gnitudines & q̄litates: & qd̄ d̄: ad aliqd̄: sicut
amicitiē: p̄p̄nuitates: seruitutes: similitu-
dines: equalitates: etsi q̄ h̄mōi: & sit⁹ & habi-
tus: et loca & tpa: & opa atq; passiones.

Liber

Que in deo ad aliqd dicunt: nō fm subam
dici: nec tñ esse accidētia: sed relatiua incom-
mutabilia. La. V

In deo aut̄ nihil quidē fm accidēs di-
cit: qz nihil in eo mutabile ē: nec tñ
omne qd dicitur fm subam dicitur. Dicitur em̄
ad aliqd: sicut p̄ ad filiū: et filius ad p̄em: qd
nō ē accidēs: qz et ille sp̄ p̄: et ille semp̄ fili⁹: et
nō ita semp̄ qñ ex q̄ nat⁹ ē fili⁹: vt ex eo q̄ nun-
q̄ desinat eē filius: p̄ nō desinat eē p̄. sed ex
eo q̄ semp̄ natus ē fili⁹: nec cepit vnq̄ esse fi-
lius. Qd si aliquñ eē cepisset: aut aliquñ eē des-
neret fili⁹ fm accidēs diceret. Si dō qd dicitur p̄
ad seipm̄ diceret: nō ad filiū: et qd dicitur filius
ad seipm̄ diceretur nō ad p̄em fm subam di-
ceretur et ille p̄: et ille fili⁹. Sz qz p̄ non dici-
tur p̄ nisi ex eo q̄ ē ei fili⁹: et fili⁹ non dicitur nisi
ex eo q̄ habet p̄em: nō fm subam hec dicun-
tur: qz nō q̄sq̄ eoz ad seipm̄ s̄ ad inuicē atq̄
ad alterut̄ ista dicuntur: neq̄ fm accidēs: qz
et qd dicitur p̄ et qd dicitur filius: eternū atq̄ in cō-
mutabile ē eis: q̄ obrem q̄uis diuersuz sit pa-
trē esse et filiū esse: nō est tñ diuersa suba: qz d̄
nō fm subam dicuntur: s̄ fm relatiuū: qd tñ re-
latiuū nō ē accidēs: qz nō est mutabile.

An ingenit⁹ quod p̄ dicitur: possit inter
illa accipi quā ad seipm̄ et substantialiter dicitur.
Capitulum VI

In aut̄ huic sic purat̄ resistendū eē ser-
moni: qz p̄ quidē ad filiū dicitur: et fi-
li⁹ ad p̄em: ingenit⁹ tñ et genit⁹ ad
seipm̄ dicitur: nō ad alterut̄. Nō em̄ hoc ē
dicere ingenitū quod ē p̄em dicere: qz et si fi-
liū nō genuisset: nihil phiberet eū dicere in-
genitū: et si gignat quosq̄ filiū: non ex eo q̄sq̄
ingenit⁹ est: qz geniti hoies ex alijs homib⁹
gignūt et ipi alios. Inquitur ḡ: p̄ ad filiū dicitur
et filius ad p̄em: ingenitus aut̄ ad seipm̄
et genitus ad seipm̄ dicitur. Et ideo si q̄cquid ad
seipm̄ dicitur fm subam dicitur. Diuersum ē aut̄ in-
genitū esse et genitū esse: diuersa igit̄ suba ē.
hoc si dicitur nō intelligūt de ingenito quidez
aliquid se dicere quod diligenti⁹ p̄tractādus
sit: qz nec ideo q̄sq̄ p̄: qz ingenit⁹: nec ingeni-
tus ideo qz p̄: et p̄terea nō ad aliqd: s̄ ad se
dici putat̄ ingenit⁹. Genitū dō mira cecitate
nō aduertit̄ dici nō posse: nisi ad aliqd. Ideo
qui p̄ filius qz genit⁹: et qz fili⁹ vnq̄ genit⁹.
Sicut aut̄ filius ad p̄em: sic genit⁹ ad geni-
tozē refertur: et sicut p̄ ad filiū: ita genitor
ad genitū. Ideoq̄ alia notio ē qua intelligit̄
genitor: alia qua ingenit⁹. Nam q̄uis de p̄e
deō vtrūq̄ dicatur: illud tñ ad genitū: i. ad fi-
liū dicitur: qd nec illi negat̄: hoc aut̄ qd ingenitus

dicitur: ad seipm̄ dici phibent. Dicitur ḡ. Si ali-
quid ad seipm̄ dicitur p̄: quod ad seipm̄ dici non
pōt filius: eoz q̄cquid ad seipm̄ dicitur fm suba dicitur:
et ad seipm̄ dicitur ingenit⁹: quod dici nō pōt
filius: ergo fm subam dicitur ingenitus. Quod si
filius qz dici nō pōt: nō ē eiusdē substantiē. Qui
versut̄ rñ def̄ ita: vt ipi cogantur dicere fm
qd sit equalis p̄i fili⁹: vtrū fm id quod ad se
dicitur: an fm id quod ad p̄em dicitur. Non em̄ fm
id quod ad p̄em dicitur: qm̄ ad p̄em filius dicitur:
ille aut̄ non filius sed p̄ est: qz nō sic ad se di-
citur p̄ et filius: quō amici aut vicini. Rela-
tiue q̄pe amic⁹ dicitur ad amicū. Et si equa-
liter se diligunt eadē in vtroq̄ amicitia ē. Et
relatiue vicinus dicitur ad vicinū: et qz equaliter
sibi vicini sunt: quantū em̄ iste illi: tantū et il-
le huic vicinat̄: eadē i vtroq̄ vicinitas. Quia
vero filius nō ad filiū relatiue dicitur: s̄ ad p̄em:
non fm hoc q̄ ad p̄em dicitur: equalis est fili⁹ pa-
tri: restat vt fm id equalis sit quod ad se dicitur.
Quicquid aut̄ ad se dicitur fm subam dicitur. Re-
stat ergo vt fm subam sit equalis. Eadem ē
igit̄ vtriusq̄ substantia. Lū vero ingenit⁹ dicitur
pater: nō qd sit: s̄ qd nō sit dicitur. Lū aut̄ rela-
tiuū negatur: nō fm subam negat̄: qz ipm̄ re-
latiuū nō fm substantiā dicitur.

Quid in q̄busq̄ locutionib⁹ valeat nega-
tiua particula qua aliquid non qd sit: s̄ quid
non sit ostenditur. La. VII

De exemplis planū faciendū ē. Ac
p̄mū videndū ē hoc significari cū di-
citur genit⁹: quod significat cū dicitur
filius. Ideo em̄ fili⁹: qz genit⁹: et qz filius: vnq̄
genit⁹. Quod ergo dicitur ingenitus: hoc osten-
ditur qz nō filius: sed genit⁹ et ingenit⁹ cōmo-
de dicitur: filius aut̄ latine dicitur: sed in fili⁹
vt dicitur nō admittit loquēdi cōsuetudo. Nihil
tñ intellectui demit̄ si dicatur nō fili⁹: quē
admodū etiā si dicatur nō genitus: p̄o qd di-
citur ingenit⁹ nihil aliud dicitur. Sic em̄ et vicin⁹
et amicus relatiue dicitur: nec tñ pōt inuici-
nus dici: quō dicitur inimic⁹. Obrem nō ē
in rebus considerandū quid vel sinat vel nō
sinat dici vsus sermonis n̄i: sed quis rex ipa-
rū intellect⁹ eluceat. Nō ergo iā dicamus in-
genitū: q̄uis dici latine possit: s̄ p̄o dicam⁹
nō genitū qd tantū valet. Non ergo aliō di-
cimus qz nō filiū. Negatiua porro ista p̄icu-
la nō id efficit vt qd sine illa relatiua dicitur: s̄ id tñ ne-
gatur: quod sine illa atebatur: sicut in ceteris
p̄dicamentis: velut cū dicim⁹: hō est: substan-
tiā designamus. Qui ergo dicit nō homo ē:
nō aliud genus p̄dicamenti enūciat: s̄ tantū

illud negat. Sicut ergo scdm substantiā aio homo est: sic scdm substantiā nego cum dico: nō homo est. Et cū querit quātus sit: et aio q̄ drupedalis est: id ē quattuor: pedū: scdm quātitatē aio: q̄ dicit nō quadrupedalis ē: quātitate negat. Candidus est: scdm qualitatē aio non candidus est: scdm qualitatē nego. Pro p̄inquus est: scdm relatiuū aio: nō p̄pinquus est: scdm relatiuū nego. Scdm situm aio: cū dico iacet: scdm situm nego: cum dico non iacet. Scdm habitum aio: cum dico armatus ē scdm habitum nego: cum dico non armatus ē. Tantundem autem valet si dicam inermis ē scdm tempus aio: cum dico hesternus est: se cundū tempus nego: cum dico non hesternus est. Et cum dico rome est: scdm locum aio: et scdm locum nego: cū dico non rome est. Scdm cundū id qd̄ est facere aio: cū dico cedit: si autem dicam nō cedit: scdm id quod est facere nego: vt ostendam non hoc facere. Et cū dico vapulat: scdm p̄dicamentū aio: quod patri vocatur: et scdm id nego: cum dico non vapulat. Et omnino nullum p̄dicamenti genus ē scdm qd̄ aliquid aire volumus: nisi vt scdm id ipm̄ p̄dicamentum negare conuincamur: si p̄ponere negatiuā p̄iculā voluerimus. Que cum ita sint: si substantialiter airem: dicendo filius: substantialiter negarem: dicendo non filius. Quia vero relatiue aio: cum dico filius est: ad patre refero: relatiue nego: si dico nō filius est. Ad parentem enim eandem negationem refero: volens ostendere q̄ ei parens non sit. Atsi quantum valet qd̄ dicitur filius: tantundem valet qd̄ dicitur genitus: sicut p̄ locuti sumus. Tantundem ergo valet qd̄ dicitur non genitus: q̄tum valet qd̄ dicitur nō filius. Relatiue autē negamus dicēdo non filius: relatiue igitur negamus dicēdo nō genitus. In genitus porro quid est nisi nō genit? Nō ergo recedit a relatiuo p̄dicamēto: cū ingenus dicit. Sicut enim genitus nō ad seipm̄ dicit sed q̄ ex genitore sit: ita cū dicit ingenus: nō ad seipm̄ dicit: sed q̄ ex genitore non sit ostēdit. In eodē tñ p̄dicamento qd̄ relatiuum vocat: vtraq̄ significatio vertit. Quod autē relatiue p̄nūciat: nō indicat esse subam. Ita q̄uis diuersum sit genitus et ingenus: nō indicat diuersam subam: q̄ sicut filius ad patrem: et nō filius ad nō patrem referit: ita genit⁹ ad genitorē: et nō genitus ad nō genitorē referatur necesse est.

¶ In trinitate deitatis quicqd̄ ad se dicit vnaqueq̄ p̄sona indifferens atq̄ cōmune sit: et vnam significet eandemq̄ subam.

La. VIII.

¶ Propter illud p̄ceptū teneamus quicqd̄ ad se dicit p̄stantissima illa diuina sublimitas subaliter dici. Qd̄ autē ad aliqd̄ nō subaliter: s̄ relatiue: tantāq̄ vim eē eiusdem s̄be in p̄fer filioz sp̄s sancto: vt quicqd̄ de singulis ad seipos dicit: nō pluraliter: s̄ singulariter accipiat. Quēadmodū em̄ p̄ de⁹ ē: et fili⁹ de⁹ est: et sp̄s sanctus de⁹ est: qd̄ s̄m s̄bam dici nemo dubitat: nō tñ tres deos: s̄ vnū deū dicim⁹: eā ipam p̄stantissimā trinitatē. Ita magn⁹ pater magn⁹ fili⁹: magn⁹ sp̄s sc̄s: non tñ tres magni: s̄ vn⁹ magn⁹. Nō em̄ de p̄e solo: sic illi p̄uerse sentiūt: s̄ de p̄e et filio et sp̄s sc̄o scriptū est. Tu es de⁹ sol⁹ magn⁹: et bon⁹ p̄r: bon⁹ fili⁹: bon⁹ et sp̄s sc̄s: nec tres boni: s̄ vn⁹ ē bonus: de q̄ dictū ē. Nemo bon⁹ nisi sol⁹ d̄s. Et ei dñs Iesus ne ab illo q̄ dixerat m̄gr bonie: tāq̄ hoiem p̄pellās: s̄m hoiem tñmō intelligeret iō nō ait. Nemo bon⁹ nisi sol⁹ p̄r: sed nemo bonus nisi sol⁹ de⁹. In p̄ris em̄ noie: ip̄e p̄ se p̄ nūciat. In dei x̄o et ip̄e et fili⁹ et sp̄s sc̄s: quia trinitas vn⁹ d̄s. Situs x̄o et hitus et loca et tpa nō p̄prie s̄ translate ac p̄ similitudines dicuntur i deo. Nam et sedere sup cherubin dicit: qd̄ ad sitū dicit. Et abyssum tanq̄ vestimentū amictus qd̄ ad hitū. Et anni tui nō deficiēt: qd̄ ad tps. Et si ascēdero in celum tu ibi es: qd̄ ad locum. Qd̄ autē ad faciendū attinet: fortassis de solo deo verissime dicat. Sol⁹ em̄ de⁹ facit et ip̄e si sit: neq̄ patet q̄tū ad ei⁹ s̄bam p̄tinet qd̄ de⁹ est. Itaq̄ omp̄s p̄r: ei⁹ potens fili⁹: omp̄s sp̄s sc̄s nec tñ tres oipotētes: s̄ vn⁹ omp̄s. Et q̄ d̄ia: p̄ que oia: i q̄ oia: ip̄i gl̄a. Quicqd̄ ḡ ad seipm̄ dicitur de⁹: et de singulis p̄sonis singl̄r dicit: id ē de p̄e et filio et sp̄s sc̄o: et sit d̄ ip̄a trinitate: nō pluraliter s̄ singulariter dicit. Quā q̄ppe nō aliud ē deo esse: et aliud magnū esse: s̄ h̄ idē illi ē: et eē et magnū esse. Propterea sic nō dicim⁹ tres eēntias: sic nō dicimus tres magnitudines: s̄ vnam essentia et vna magnitudinē. Essentiaz dico: que vsia grece dicit: quā vsitatus subam vocamus. Dicitur quidē et illi hypostasim: sed nescio quid volūt interesse inter vsiaz et hypostasim ita vt pleriq̄ nostrū q̄ hec greco tractant eloquia dicere p̄sueuerūt: mian vsian tris hypostasias: qd̄ est latine vnam eēntiā tres subas.

¶ Qua necessitate tres p̄sone in trinitate dicantur.

Capitulum. IX.

¶ Ad q̄ n̄ra loquēdi p̄suetudo itaq̄ obstat: vt h̄ intelligat cū dicim⁹ essentiam: qd̄ intelligit cū dicim⁹ subam: nō audemus dicere vna essentia tres substantias: s̄ vna essentiam vel subam: tres autē p̄sonas. Quēadmodū multi latini ista tractantes et digni auctoritate dixerunt: cum alium

Ps. 79

Ps. 103

Job. 101

Job. 138

Rom. 11.

Liber

modum aptior: em non inuenirent quo enun-
ciarēt verbis qđ sine vrbis intelligebāt. Reue-
ra em cū pater nō sit filius: r filius nō sit pater
r spūssanctus ille qđ etia3 donū dei vocat: nec
pōt sit nec fili: tres vtiq; sunt. Hoc pluraliter
Joh. 10 dictū est. Ego r pōt vnū sum. Nō ei dixit: vnū
est. qđ sabelliani dicūt: s̄ vnū sum. Tū cum
querit qđ tres: magna p̄sus inopia hūanum
laborat eloquiū. Dictū est tū tres p̄sone: non
vt illud diceret: s̄ ne taceretur.

De vera magnitudine cuius p̄ticipatione
sunt magna q̄cūq; magna. Capitulū. X.

Sicut ergo nō dicim⁹ tres essentias:

ita nō dicim⁹ tres magnitudines: ne
q; tres magnos. In rebus em qđ p̄ti-

cipatione magnitudinis magne sunt: q̄bus
aliud esse: aliud magnas esse. sicut magna do-
mus: r magn⁹ mons: r magnus animus. In
his q̄ reb⁹ aliud ē magnitudo: aliud qđ ab ea
magnitudine magnū est: r p̄sus nō hoc ē ma-
gnitudo qđ est magna dom⁹. Sed illa est ve-
ra magnitudo qua nō solū magna est domus
qđ magna est: r qua magnus est mons quisq;
magnus est: s̄ etiā qđ magnū est qđ qđ aliū ma-
gnū d̄: vt aliud sit ip̄a magnitudo: aliū ea qđ
ab illa magna dicunt. Que magnitudo vtiq;
p̄mit⁹ magna est: multoq; excellenti⁹ qđ ea qđ
p̄ticipatione eius magna sunt. Deus autem:
q; nō ea magnitudie magnus est qđ nō est qđ
ip̄e: vt q̄si p̄ticeps eius sit deus cū magnus est:
alioquin illa erit maior magnitudo qđ d̄s: deo
aut nō est aliqđ maius. Ea igit magnitudine
magn⁹ est qđ ip̄e est eadē magnitudo. Et iō sic
si dicim⁹ tres essentias: sic nec tres magnitu-
dines: s̄ est em deo esse qđ magnū esse. Eadē
cā nec magnos tres dicim⁹: s̄ vnū magnū: q; nō
p̄ticipatione magnitudinis de⁹ magn⁹ est
sed se ip̄o magno magnus ē: q; ip̄e sua est ma-
gnitudo. Hoc r de bonitate: r de eternitate: r
de oīpotētia dei dictū sit: oībusq; oīto p̄dica-
mētis qđ de deo p̄nt p̄nūciari: qđ ad se ip̄m dici-
tur: non trāslate ac p̄ similitudinē s̄ p̄prie: si tamē
de illo p̄prie aliqđ dici ore hoīs pōt.

Relatiue nō subaliter dicit: quicqđ aut pat̄:
aut filius: aut spūssanctus p̄prie noīat. La. XI.

Uod aut p̄prie singula in eadē trini-
tate dicunt: nullo mō ad se ip̄a: s̄ ad
inuitem: aut ad creaturā dicuntur.

r iō relatiue nō subaliter eadē dici manifestū est.
Sic em trinitas vnus deus dicit: magnus: bo-
nus: eternus: oīnipotēs: ideoq; ip̄e sic sua di-
ci pōt deitas: ip̄e sua magnitudo: ip̄e sua boni-
tas: ip̄e sua eternitas: ip̄e sua oīnipotentia.
Non sic pōt dici trinitas pater: nisi forte trāsla-

te ad creaturam p̄pter adoptōem filioꝝ. Ad
em scriptū est: Audi israel dñs de⁹ vnus: de⁹
vnus est: nō vtiq; excepto filio: aut excepto
spūssancto oportet intelligi que vnū dñm de-
um nostrū recte dicimus: etiā patrē nostruz
p̄ gratiam suā nos regenerantes. Trinitas
aut fili⁹ nullo modo dici pōt. Spūs dō sc̄s
fm qđ scriptū est: Qui deus spiritus est: pōt
quidem vniuersaliter dici: q; r pater spirit⁹
r filius spūs: r pater sanct⁹: r filius sanctus.
Itaq; pater r filius r spiritussanctus: quoni-
am vn⁹ deus: r vtiq; deus sanct⁹ ē: r de⁹ sp̄s
ritus ē: pōt appellari trinitas r spūssanctus.
Sed tū ille spūssanctus qui nō trinitas: s̄ in
trinitate intelligit: in eo qđ p̄prie dicit spūs
sanctus relatiue dicit: cū r ad patrē r ad fili-
um refert: quia spūssanct⁹ r patris r filij spi-
ritus est: sed ipsa relatio nō apparet in hō
mine: apparet autē cū dicit: donū dei. Donū
em est patris r filij: quia r a patre p̄cedit: sic
dñs dicit: Et qđ ap̄s ait: Qui sp̄m christi nō
habet: hic nō est ei⁹: de ip̄o vtiq; sancto spi-
ritu ait: Donū ergo donatoris: r donato: do-
ni: cum dicimus: relatiue vtiq; ad inuicem
dicimus. Ergo spiritussanctus ineffabilis ē
quedā patris filijq; cōmuniō: r ideo for: tasse
sic appellat: quia patri r filio pōt eadē appel-
latio cōuenire. Nā hoc ip̄e p̄prie dicit: qđ il-
li cōmuniter: quia r pater spūs: r filius spūs
r pater sanctus: r filius sanctus. Et s̄ ex no-
mine qđ vtiq; cōuenit: vtiq; cōmuniō si-
gnificet: vocat donū amboꝝ spūssanct⁹. Et
hec trinitas vn⁹ deus: deus solus: bon⁹: ma-
gnus: etern⁹: oīnipotēs. Ip̄e sibi vnitas: dei-
tas: magnitudo bonitas: oīnipotētia.

De relatiuis que referri ad inuicem ne-
queunt cū tū relatiua sunt. La. XII.

Ec mouere debet: qm̄ dicim⁹ rela-
tiue dici spūssancti: nō ip̄am trinitatē
sed eum qui est in trinitate: quia si
ei videt vicissim respondere vocabulū eius
ad quē refert. Nō em sicut dicim⁹: seruū dñi
r dñm serui: filiū patris: r patrē filij: qm̄ ista re-
latiue dicunt: ita etiā hic possumus dicere.
Dicimus em spūssancti patris: sed nō vicissim
dicimus patrem spūssancti: ne filius eius in-
telligat spūssanctus. Item dicim⁹ spūssancti
filij: sed nō dicimus filium spūssancti: ne pater
eius intelligat spūssanctus. In multis enim
relatiuis hoc contingit: vt nō inueniat vo-
cabulum quo sibi vicissim respondeant que
ad se referunt. Quid em tam manifeste re-
latiue dicit qđ pignus? Ad id qđ p̄prie refert pi-
gnus cui⁹ est pignus: r semp pign⁹ alicuius

Deut. 6

Joh. 4

Joh. 15
Roma. 8

rei pignus est. Nō ergo cū dicimus pign^o pa-
tris et filij: possumus vicissim dicere: patrem
pignoris aut filij pignoris. At ergo cū dici-
mus: donum patris et filij: nō quidem dicere
possumus patrē doni: aut filij doni: sed ut h^o
sibi vicissim respondeant: dicimus donū do-
natoris: et donatōrē doni: quia hic potuit in-
ueniri vsitatū vocabulum: illic nō potuit.

Trinitatē deū: nō tria principia sed vnus
esse principium: quia et pater et filius et spirit^o
sanctus vn^o creator est sicut vnus dñs.

Itē ergo relatiue La. XIII

pater: idēq; relatiue dicitur pncipiū:
et si qd forte aliud: s; pater ad filium

dicitur: pncipiū vero ad omnia que ab ipso sunt
Item dicitur relatiue filij: relatiue dicitur et ver-
bum et imago. Et in omnib^o his vocabulis ad
patrem refertur. Nihil autē horū pater dicitur.

Et pncipiū dicitur filius: cū em̄ diceret ei. Tu

quis es: rñdit: pncipiū qui et loquor vobis
Sed nūquid patris pncipiū? Creatorē se

quippe ostendere voluit: cū se dixit esse pnci-
piū: sicut et pater pncipiū est creature: eo
q; ab ipso sunt omnia. Nam et creator relatiue

dicitur ad creaturā: sicut dñs ad seruū. Et idē
cum dicim^o et patrē pncipiū et filij pncipiū

nō duo pncipia creature dicimus: q; et pater et
filius simul ad creaturā vnū pncipiū est: sicut
vnus creator: sicut vn^o deus. Si autē quicqd

in se manet et gignit aliqd vel opaf: pncipiū
est ei rei quā gignit: vel ei quā opaf: nō pos-
sumus negare etiā spūscm̄ recte dici pncipiū:

quia nō eū sepamus ab appellatiōe crea-
toris. Et scriptū est de illo qd opetur et in se
vtriq; manēs opaf. Nō em̄ in aliquid eorum

que opaf: ipse mutat et vertit. Et que opera-
tur: vide aplm̄. Unicusq; autē inquit dat ma-

nifestatio spirit^o ad vtilitatē: Alij quidē dat
p spiritū sermo sapientie: alij sermo scientie
fm̄ eundē spū.

Alteri autē fides in eodē spiri-
tu: alij donatio curationū in vno spiritu: alij
opatio vtutū: alij pphetia: alij iudicatio spi-

rituū: alij genera linguarū. Omnia autē hec
opaf vnus atq; idē spūs: diuidens ppariati-
uicq; put vult: vtriq; sicut deus. Quis enim

tanta illa pōt opari nisi deus? Idē autē de^o q
opaf omnia in omnibus. Nam et sigillatim si in-
terrogemur de spūscō: verissime responde-

mus: q; deus sit: et cū patre et filio simul vnus
deus ē. Unū ergo pncipiū ad creaturā dicitur
deus: nō duo vel tria pncipia.

Quomodo in trinitate: et pater ad filium
pncipiū sit: et pater et filius ad spiritūsan-
ctum.

La. XIII.

De autē iuicē in trinitate si gignēs
ad id qd gignit pncipiū est: pater ad fi-
lium pncipiū est: quia gignit eum:
Utrū autē et ad spūscm̄ pncipiū sit pater: quā
dicitur est: de patre pcedit: nō pua questio est
Quia si ita ē: nō iā pncipiū ei tantū rei erit
quā gignit aut facit: sed etiā ei quā dat. Ubi
et illud elucescit: vtpote: qd solet multos mo-
uere: cur nō sit filius etiā spūscūs: cū et ipse a
patre exeat: sicut in euāgelio legitur. Exijt em̄
nō quō natus: sed quō datus: et ideo nō dicitur
filius: quia neq; natus est sicut vnigenitus:
neq; factus vt p dei gratiā in adopiōnē na-
sceret: sicuti nos. Qd em̄ de patre natum ē:
ad patrē solum refertur: cū dicitur filius: et ideo
filius patris ē: et nō noster. Qd autē datum ē
et ad eū qui dedit refertur: et ad eos quibus de-
dit. Itaq; spūscm̄: nō tm̄ patris et filij qui
dederunt: sed etiā noster dicitur qui accepim^o
Sicut dicit dñs salus q; dat salutē: eadē etiā
nostra salus est qui accepimus. Spūs ergo
et dei est q; dedit: et noster q; accepimus. Non
ille spūs noster quo sumus: quia ipse spūs est
hominis q; in ipso est: sed alio modo iste no-
ster est quo dicim^o: et panē nostruz da nobis: quāq;
et illū spū qui hoīs dicitur: vtriq; accepim^o.
Quid em̄ habes inqt apls: qd nō accepim^o:
Sed aliud est qd accepimus vt essem^o:
aliud qd accepimus vt sancti essemus. Unū
scriptuz est et de Iohē: q; in spiritu et virtute
belie veniret: dicitur est helie spūs: scz spūs
quē accepit helias: hoc et de moyse intelligē-
dum est: cum ait ei dñs. Tollā de spiritu tuo:
et dabo eis: hoc est: dabo illis de spūscō quem
iam tibi dedi. Si ergo et qd dat: pncipiū ha-
bet eum a quo dat: quia nō aliunde accepit
illud qd ab ipso procedit: fatendū est patrem
et filij pncipiū eē spūscm̄: nō duo pncipia
Sed sicut pater et filij vnus de^o: et ad creatu-
ram relatiue vnus creator: et vnus dñs: sic re-
latiue ad spūscm̄ vnū pncipiū. Ad crea-
turam vero pater et filius et spūscm̄ vnū
pncipiū: sicut vnus creator et vnus dñs.

Job. 15

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Job. 16

Libe

teq̄ daref. Sed si nō pcedit nisi auz dat: nec pcederet vtiq̄ priusq̄ esset cui daref: quō iā erat ipsa substātia: si nō est nisi quia datur: sic filius nō tñ vt sit filius quod relatiue dicitur sed nō om̄ino vt sit ipsam substātiā nascendo haber. An semp pcedit spūssanctus r nō ex tempe: sed ab eternitate procedit. Sz q̄a sic pcedebat vt esse donabile iam donū erat r anteq̄ esset cui daref. Aliter em̄ intelligit cum dicit donum: aliter cum dicit donatum. Nam donū pōt esse r anteq̄ def: donatū aut̄ nisi datū fuerit: nullo modo dici potest.

De appellationibus relatiuis que nō ad deum: sed ad creaturam referende sunt: qm̄ deo nihil accidit.

Ca. XVI

Ec moueat q̄ spūssctūs cū sit coeter nus patri r filio: dicit tñ aliqd ex tē pore: veluti hoc ipm̄ qd̄ donatū dicitur. Nam sempiternē spūs donū: t̄palit̄ aut̄ tem donatum. Nam etsi dñs nō dicit: nisi cuz iam habere incipit seruū: etiā ista appellatio relatiue ex tempe est deo. Non em̄ sempiterna creatura est: cui⁹ est ille dñs. Quō q̄ obtinebimus nec ipsa relatiua eē accidentia: qm̄ nihil accidit deo temporaliter: quia nō est mutabilis: sicut in exordio hui⁹ disputatiōis tractauimus. Ecce dñm esse nō sempiternū habere: ne cogamur etiā sempiternā creaturam dicere: q̄ ille sempiternē nō dñaref: nisi etiam ista sempiternē famularef. Sicut aut̄ nō potest esse seruus qui nō habet dominū: sic nec dñs qui nō habet seruū. Et quisquis extiterit qui eternum quidem deū solū dicat: tēpora aut̄ nō eē eterna ppter varietatē r mutabilitatem: sed tempa tamen nō in tempore esse cepisse. Nō em̄ erat tempus anteq̄ inciperent tpa: r ideo nō in tpe accidit deo vt dñs esset q̄ ipsozū tpm̄ dñs erat: que vtiq̄ si in tpe esse ceperūt: qd̄ rñ debet de hoie q̄ in tpe factus est: cui⁹ vtiq̄ dñs non erat anteq̄ esset cui esset. Lerte vel vt dñs hoīs esset ex tempore accidit deo. Et vt oīs auferri videatur cōtrouersia: certe vt tuus dñs esset aut meus: qui modo esse cepim⁹ ex tempore accidit deo. Aut si r hoc ppter obscurā questionem anime videt̄ incertū: quid vt esset dñs populi israel? Quia etsi iam erat anime natura quā ille populus habebat: quod modo nō querimus: tñ ille populus nondum erat: r qm̄ esse cepit apparet. Postremo vt dñs eēt hui⁹ arboris r hui⁹ segetis ex tempe accidit que modo esse ceperunt. Quia etsi materies ipsa iam erat: aliud est tñ dñm esse materie aliud esse dñm iam facte nature. Alio em̄ tē

pore est etiā homo dñs ligni: r alio tpe dñs ē arce: quōis r ipō ligno fabricate qd̄ vtiq̄ nō erat: cum ligni dñs iam esset. Quō igit̄ obtinebimus nihil fm̄ accidens dici deū: nisi q̄a ipsius nature nihil accidit quo mutet: vt ea sint accidentia relatiua: que cū aliqua mutatione rerū de quibus dicunt: accidunt. Sic amicus relatiue dicitur: neq̄ em̄ esse incipit nisi cum amare cepit. Fit ergo aliqua mutatio voluntatis vt amicus dicat. Numus aut̄ cum dicitur p̄cium relatiue dicit: nec tñ mutatus est cum esse cepit p̄cium: neq̄ cum dicitur pignus: r si qua sunt similia. Si q̄ numus potest nulla sui mutatione multotiens dici relatiue: vt neq̄ cuz incipit dici: neq̄ cū definit: aliquid in ei⁹ natura vel forma qua nūmus est mutationis fiat: q̄to facilius de illa incōmutabili dei substātia debemus accipere: vt ita dicatur relatiue aliquid ad creaturam: vt quōis temporaliter incipiat dici: nō tamen ipsi substātie dei accidisse aliquid intelligatur: sed illi creature ad quam dicit. Domine inquit refugium factus es nobis. Refugium ergo nostrum deus relatiue dicit: ad nos ei⁹ refertur: r tūc refugium nostrū fit: cū ad eū refugimus. Nunqd̄ sit tunc aliqd̄ in ei⁹ natura qd̄ anteq̄ ad eū refugerem⁹ nō erat. In nob̄ ergo fit aliqua mutatio. Deteriores em̄ fuimus anteq̄ ad eū refugerem⁹: r effici mur ad eū refugiendo meliores in illo auz nulla. Sic et pater noster esse incipit: cū p̄ ei⁹ grām regeneramur qm̄ dedit nobis potestatem filios dei fieri. Substātia itaq̄ nostra mutatur in melius cum filij eius efficiuntur: simul et ille pater noster esse incipit: sed nulla mutatione sue substātie. Ergo temporalit̄ dicit incipit deus qd̄ antea non dicebatur: manifestum est relatiue dici: non tñ fm̄ accidens dei q̄ ei aliquid acciderit: sed plane fm̄ accidens eius: ad qd̄ dicit aliquid deus incipit relatiue. Et q̄ amicus dei iustus esse incipit: ipse mutatur. Deus autez absit vt temporaliter aliquē diligat: quasi noua dilectione que in illo ante non erat: apud quē nec preterita transferunt et futura iam facta sunt. Itaq̄ omnes sanctos suos ante mundi constitutionem dilexit: sicut predestinauit. Sed cum conuertuntur r inueniūt illū: tūc incipere ab eo diligi dicit̄: vt eo modo dicatur quo potest humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cum iratus malis dicitur et placidus bonis illi mutantur non ipse. Sicut lux in firmis oculis aspera: firmis lenis est: ipsozū scilicet mutatione non sua.

Explicit liber quintus.

Ps 90

Job 4

genitor
docrim
r sapien
coci lam
arriāse
q̄ p̄ le
ipe am
eratem
natiōi
fil' hō
dñs: cō
erem
cerū d
p̄le hō